

ANDERS MORTENSEN

LITTERATURENS VÄRDEN SOM DISKURSHISTORISKT STUDIEFÄLT OCH ANALYTISK TERMINOLOGI

Inledningsanförande vid symposiet LITTERÄRA VÄRDEN
OCH VÄRDERINGAR Karlstad 18–19 april 2024

TFL 2025:1–2. LITTERÄRA VÄRDEN OCH VÄRDERINGAR

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v55i1.55905>

ISSN: 2001-094X

– Litterära värden och värderingar –

Copyright © 2025 Author(s). This is an open access article distributed
under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Symposiets arrangörer Anna Forssberg och Anna Linzie har ombett mig att inleda med en vy över forskningsfältets framväxt från min *point of view*, eftersom de tillskriver mig en roll av betydelse under fältets inledande utveckling i landet. Det får nu bli min utgångspunkt. Sedan början av 2000-talet har jag publicerat en omfattande följd av längre artiklar i ämnet, särskilt om värdediskursens betydelse inom romantisk-modernistisk tradition, vilka jag för närvarande är igång med att redigera samman till en rätt bastant volym.¹ Kring mitten av millenniets första decennium startade jag en interdisciplinär doktorandkurs i ämnet vid Lunds universitet, med långvarig egen seminarierie som också attraherade mer seniora forskare. Efterhand övergick seminariet i ett forskarnätverk, som utgav en brett introducerande volym med en myckenhet av teori, vetenskapshistoriska perspektiv och *case studies*, med titeln *Litteraturens värden* (2009).² Den sålde bra, påstod förläggaren Brutus Östling, och jovisst, jag har sett åtskilliga fortsättningar på nätverkets alster hos forskare och grupperingar runtom i landet, och även hos till exempel skandinaver i Tyskland som anknutit till våra rön.³ Jag vill med en gång poängtera att jag i det följande inte kommer att ge någon översikt över denna forsknings fortsatta, inhemska utbredning, utan jämställt avstå från att hänvisa till någon enda i kollokviets församling – så bli inte besvikna.

För sällsamma bruk av ordet 'värde' inom litteraturens och kulturens sammanhang började jag lidelsefullt intressera mig för drygt tjugo år sedan. Jag hade nyligen lämnat uppdraget som redaktör för *Res Publica*, som länge utgav Nordens mest omfångsrika nummer men också var en av de mest intellektuellt och internationellt orien-

terade tidskrifterna: vi var i hög grad inriktade på tidevarvets *High Theory*, dess konflikter och debatter, och således observanta på vad *deconstruction* och Nietzsche hade att lära oss om *metaforernas lösan sand* inom humanioras knäsatta praktiker och kulturens mer *highbrow* offentlighet. Att jag därför fascinerades av värdediskursen, vars uppenbart konfliktladdade historia och problematiska praktiker samtidigt studerades på bred front inom internationell forskning, är inte att undra på. Jag kan fortfarande inte se att någon annan vokabulär inom vår bransch kan tävla med 'värdets' vad gäller intressanta motsägelser och fallgorpar.

Ämnet för vårt symposium är beständigt betydelsefullt. Se detta exempel från i torsdags förra veckan, som nådde mig genom SVT:s nyhetsflash.

Målare fälls för omtalat graffiti-lamm i Visby

Svea hovrätt fäller mannen som låg bakom det omtalade graffiti-lammet i Visby hamn, rapporterar lokala medier. Mannen togs på bar gärning i september i fjol när han precis målat lammet på en betongvägg.

Tingsrätten friade honom eftersom det inte lagts fram någon bevisning för att graffiti:n orsakat skada. Enligt domen hade betongväggens skönhetsvärde i stället ökat.

I hovrätten åberopades kostnaderna för att sanera väggen och mannen döms för ringa skadegörelse. Han ska betala 40 dagsböter.⁴

Det mest intressanta här, som jag ser det, utöver komiken förstås, är den juridiska kopplingen mellan ekonomiskt värde och skönhetsvärde. Av den knapphändiga informationen framgår det att Gotlands kommun haft kostnader för sanering, vilket sannolikt är en utlösande orsak till de juridiska förhandlingarna, med krav på ersättning, alltså skadestånd, som rimlig påföljd – men först fått nobben; eller också har man först i Hovrätten begärt skadestånd – men där ådöms gärningsmannen bara dagsböter, inte sant. I vilket fall har Tingsrätten först betraktat graffitiens skönhetsvärde som ett slag av erforderlig kompensation, alltså knutet till saneringskostnaderna. Av nyhetsnotisen framgår inte på vilka grunder Hovrätten har tillbakavisat domen men sannolikt har man bara dömt efter själva förseelsen, till dagsböter, och ej med avseende på kommunens kostnad som inte ersätts. Dock underförstår Tingsrättens resonemang alltså att skönhetsvärde är värt pengar, utöver uppskattning – med andra ord möjligt att växla in i ekonomiskt värde. Det uppseendeväckande är att 'skönhetsvärde' blir en juridisk, direkt avgörande parameter i det första domslutet. Tingsrätten förefaller resonera precis som man gjorde i värdediskursens begynnelse under *The Scottish Enlightenment* i slutet av 1700-talet – sammanhanget kommer snart att framgå – och jag tänkte självupptaget att någon av rådmännen här kanske har Lunda-antologin *Litteraturens värden* hemma i sin bokhylla.⁵

När jag för två decennier sedan började sätta mig in det här fältet och dess omfattande forskning kom jag snabbt att omfatta följande dubbla ståndpunkt, rörande dels en diskursiv praktik, dels en kunskapshistorisk teori, vars giltighet jag fortfarande är övertygad om, och ska återkomma till:

- Bruket av 'värde' inom litteraturens och kulturens skiftande sammanhang omfattar en rad intressanta konflikter, inkonsekvenser och paradoxer med vetenskaps- och diskurshistoriska rötter i de ekonomiska och estetiska disciplinernas framväxt och differentiering ur ett gemensamt sammanhang i slutet av 1700-talet.
- Dessa inneboende motsättningar inom kulturens värdebegrepp började på allvar studeras under det allmänna hägnet av *High Theory* under det sista kvartsdecenniet av 1900-talet och från

1990-talet inom ett snart välkonsoliderat tvärvetenskapligt forskningsfält, inledningsvis kallat *Economic Criticism* eller *New Economic Criticism*, där litteraturstudiet och ekonomiamnet interagerar med varandra.

New Economic Criticism valde utgivarna av en inflytelserik antologi som titel 1999 för att signalera att en påtaglig boom av forskning här presenterades, med ansatser till ett nytt paradigm inom ekonomisk-litterära studier.⁶ Nyorienteringen skedde mot bakgrund av tidigare motsvarigheter i exempelvis marxistisk litteraturforskning, sociologiska studier av bokmarknaden med mera som länge hade bedrivits, och knöt an till framväxten och namngivningen av en rad motsvarande interdisciplinära forskningsfält organiserade främst från litteraturstudiets perspektiv... Ja, det här var ju tiden då allt fler sådana fält etablerades och blev föremål för en bokindustriell produktion av introduktionsvolym, när vårt gebit framstod som en modellvetenskap. I motsvarande konstruktioner underförstods att utgångspunkten var just litterärstudiets praktiker för textläsning, där litteraturstudiet utvidgade sina domäner och tillämpade sina perspektiv på andra discipliner, oavsett om vi tog del av Harold Blooms *Religious Criticism* där han läser religiösa urkunder som dikt,⁷ eller begav oss in i de nyetablerade fälten där lagtexter, historieskrivning eller naturvetenskapliga framställningar av olika slag studerades som litteratur och med litteraturstudiets sofistikerade metoder. Ni är alla väl bekanta med denna era av litteraturstudiets expansiva utbredning.

2008 sammanfattade Mary Poovey i *Genres of the Credit Economy* den litet snåriga men intressanta kategorisering av forskningsfältet som presenterats i Woodmansees och Osteens *New Economic Criticism* nio år tidigare:

Surveying both Literary appropriations of economic themes and economists' use of Literary concerns, Woodmansee and Osteen identify four general areas of exciting work. These include studies of Literary production, often the economic condition in which a given worker worked; formalist studies of the internal 'economies' of a text or money or language as an 'economy', which Woodmansee and Osteen call studies of 'internal circulation'; studies that focus on the market forces that affect

canonization and 'economies of reading'; and a group of 'metatheoretical' works that focus on 'practices, presumptions and protocols of economic criticism itself'.⁸

Mest intressant här är kanske avgränsningen av den andra kategorin, att i den nya forskningsvågen fokuserar man på *intern cirkulation*, alltså studerar värdesemiotiken inom systemen där de hör hemma. När vi funderar över var de gränsöverskridande studierna om hur låt säga ekonomiskt och estetiskt-kulturellt värde eller kapital interagerar, görs kompatibla eller kommensurabla med varandra, har dylikt ingen given plats, tycks det. När Poovey redogör för sin egen övergripande bild av forskningsfältet talar hon om tre kategorier utifrån det litterära studiets perspektiv:

The scholarship on the Literary side of my subject is more extensive, and, although much of it could still be assigned to the categories that Woodmansee and Osteen identified in 1999, I use a different set of groupings to highlight the theoretical and methodological differences among these works. The three large categories that I identify in this scholarship – all of which I have drawn on for this work – include one that treats economic matters as ideas (or 'thought'), logics, metaphors, or structural paradigms; one that focuses on the economic conditions of Literary production; and one that deals with the formal, generic, and commodity features that have allowed Literary writing to attain a degree of relative autonomy since the late eighteenth century.⁹

Pooveys eget forskningsområde är uppenbart främst den tredje inriktningen, den diskurs- och vetenskapshistoriska som korresponderar med Woodmansees och Osteens fjärde, metareflexiva kategori. Hennes första kategori svarar i grova drag mot Woodmansee/Osteens andra, och omvänt matchar hennes andra, om den litterära produktionens ekonomiska villkor, med deras första men även tredje. I en intressant precisering av hur hon närmare ser på att bruka och tillämpa "economic matters as ideas (or 'thought'), logics, metaphors, or structural paradigms", alltså inom vår bransch genom att applicera ekonomins vokabulär och semiotik på litteraturstudiet, skriver hon att dylika tillämpningar

all focus on the ideas or concepts implicit in some system of representation, whether that system is eighteenth-century political economy, modern economism, capitalism, language, or one or more Literary texts. [...] in this book I argue that such ideas become operative only in the? end through the writing in which they are formulated and received.¹⁰¹

Det här med att vara observant på de olika värdesystemens respektive logik och historiska situering, och inte begå kategorimisstag mellan äpplen och päron, tillskrivs avgörande betydelse av såväl redaktörerna av *New Economic Criticism* som Mary Poovey.

Jag ska nu kortfattat skissera några drag i vårt forskningsfältets historiska förutsättningar, och kommer oundvikligen att upprepa somligt jag formulerat i motsvarande tidigare sammanhang. Ni får ursäkta mig detta återbruk, som är knutet till uppgiften jag tilldelats. En rad tongivande intellektuella har i vår livstid uppmärksammat oss på värdebegreppets modernitet. Deras allmänna insikt gäller att före det civila samhällets, marknadens och den moderna vetenskapens framväxt på 16- och 1700-talen saknas förutsättningar för att tala om 'värde' i den estetiska och ekonomiska mening vi idag lägger i begreppet. Andra paradig för att prata om vad som är bra litteratur och vad litteratur är bra för existerade förstås tidigare – i boken jag arbetar på anställs jämförelser mellan å ena sidan den till vetenskapernas sammanhang associerade värdediskursen, och å andra sidan smakens motsvarande paradigm, som ju stöder sig på ett helt annat slag av erfarenhet, sensibilitetens – vilket i några avseenden har mer som talar för sig, exempelvis att det är behäftat med färre grava motsägelser. Viktig i vårt sammanhang är Michel Foucault, som i *Les mots et les choses* (1966) utlägger värdebegreppet som en av den moderna vetenskapens mest betydelsefulla uppfinningar.¹¹ Stor betydelse för intresset kring det estetiska värdebegreppet måste tillskrivas Barbara Herrnstein Smiths *Contingencies of Value* från 1988, där hon myntar uttrycket "the double discourse of value", för de konkurrerande humanistiska och ekonomiska värdenas sammanhang under drygt två sekler.¹² Herrnstein Smith menar att denna dubbla, agonistiska värdediskurs i själva verket är en skapelse av den estetiska ideologin och dess retoriska behov, och så även Kant-traditionens benägenhet

att genom negationer definiera det särskilda estetiska värdet bort från varje sammanhang i tid och rum, bort från varje nytta och användning, ja – ”out of existence”, som hon drastiskt uttrycker saken.¹³ Hennes bok har haft stort genomslag inom *Cultural studies*, där uppfattningen om den dubbla värdediskursen som estetisk ideologi-produktion behållit sin attraktionskraft på folk som gärna resonerar i termer av bas och överbyggnad.

I ytterligare mer djupblickande studier av Howard Caygill, Mary Poovey och John Guillory undersöks emellertid värdebegreppets transformationer mer radikalt och Herrnstein Smiths teori genomskådas utförligt i Guillorys *Cultural Capital* (1993) som marxistiskt reduktiv.¹⁴ Estetiken parasiterar inte på ekonomins mer givna värdebegrepp, vilket Herrnstein Smiths bok vill göra gällande, utan den dubbla värdediskursen är ömsesidigt konstruerad till sina båda led – alltså även ekonomins. Först när estetiken och nationalekonomin etablerades som självständiga ämnen i det europeiska tankelivet mot slutet av 1700-talet och i början av nästa sekel, kunde ’värde’ formuleras genom ett ömsesidigt analogitänkande: nationalekonomins pionjärer sneglade på det estetiska värdeomdömet problematik samtidigt som det estetiska värdebegreppet formulerades i analogi med den ekonomiska teorins. Den utlösande faktorn var utvecklingen av bruksvärdets begrepp, som var både problematiskt och avgörande för båda sidor. Detta skedde framför allt i den intellektuella kulturmiljö vi känner som *The Scottish Enlightenment* – med namn som Francis Hutcheson, Lord Kames, Adam Smith och David Hume – och i de reaktioner som direkt tog vid, hos Kant, och hos romantikerna. När de fruktlösa försöken att jämkä samman ekonomiskt och estetiskt värde snart tvärtom tycktes visa på trängande behov av att se dem som motsatta, sedan humanismens och affärsvärldens ambitioner uppdragats som oförenliga, uppstod den dubbla värdediskurs som Herrnstein Smith talar om.

Dess båda sidor representerar alltså efterhand snarare motsatta och inkommensurabla poler i en dialektisk dynamik, eller åtminstone så från den romantiska estetikens sida sett, med intressanta paradoxer som en inte önskad följd. Dynamiken saknar förstås inte djupare historiska rötter. Sedan Rousseau och hans lärjungar förvisat pengarna ur det goda samhället och inflytelserika föreställningar om kon-

sten som en särskild andlig realitet och kunskapsform växt sig starka mot slutet av 1700-talet¹⁵ uppstod en ekonomikritisk strömning av mer distinkt estetisk-ideologisk inriktning. Hos Goethe och Novalis, Coleridge och de Quincey, och ytterligare en lång rad av romantikens centralfigurer, i Sverige exempelvis Almqvist och den unge Geijer, återkommer ett kritiskt intresse för frågorna om ekonomins grundvarlar och den nya ekonomiska vetenskap som anses behöva reformeras och utvidgas.¹⁶ Romantikerna vänder udden mot den utilitaristiska statshushållningsläran, *the Political Economy*, och dess mekanistiska materialism och krassa nyttokalkyler, i vilka de djupast mänskliga, andliga och estetiska värdena befinns lysa med sin frånvaro. Denna strömning avsätter under 1800-talet en svåröverskådlig mångfald av esteticistisk alternativekonomisk teori och äger via så olika författare som Adam Müller, Thomas Carlyle, John Ruskin, Richard Wagner och Charles Baudelaire bestånd in i högmodernismen. När André Breton siar om den dag då poesin ”påbjuder penningens död och ensam bryter himlens bröd åt jorden!” och Ezra Pound viger sitt grandiosa livsprojekt *The Cantos* åt krigsföringen mot det han kallar *the Usurocracy*, ”ockerväldet”, är det i grunden samma äktromantiska uppfattning om diktkonstens uppdrag som gör sig gällande.¹⁷ Dess formel kan uttryckas som så, att konsten och litteraturen utgör ett särskilt värdesystem i konflikt med penningekonomin, och att dess företrädare framför detta måste värnas; härvid övertar diktaren religionens uppdrag att vara mänsklighetens garant mot girigheten. Alla världsreligionerna fördömer begär efter guld. Jesus gjorde rent hus med månglarna i templet, Martin Luther hävdade att ”pengar är djävulens ord” och Franciskus av Assisi såg guld som exkrementer – föga förvånande med tanke på hans ordens, Franciskanernas, regel att leva i absolut fattigdom; munkarna förmodades omvänt vara rika på andlig kraft.¹⁸ De romantiska alternativekonomerna hämtar åtskilligt av sin retoriska ammunition från religionens område.

Övertygelsen tidigt under Romantiken om att ekonomi är en alltför stor fråga för att överlätas till ekonomerna kunde gripa tillbaka på en stark tradition. När konflikten övergick i utvecklandet av alternativekonomisk kritik utvecklades en retorisk bild som jag i en rad artiklar undersökt som *de ömsesidigt uteslutande värdenas trop*.¹⁹ Vi finner den i elementär och ganska oskuldsfull form i början av Go-

ethes *Faust*, där poeten säger: "Ich hatte nichts, und doch genug".²⁰ Jag ägde intet – av ekonomiskt värde – men hade allt erforderligt – alltså i resurser av annat slag. Mot den monetära nyttan ställs andliga, estetiska, mänskliga gåvor, som på den jämförande analogins vis hänförs till ett annorledes slag av rikedom, som träder i förgrunden när gängse ekonomiskt värde saknas. Jämnt två sekler senare återkommer den i titeln på bluesgitarristen Seasick Steves album *I started out with nothin and I still got most of it left* (2008).²¹

Ytterligare två exempel med 116 år emellan får visa på den bestående slagkraften hos de ömsesidigt uteslutande värdenas trop. Fred Hellermans och Marshall Barers sång "I am just a Country Boy", inspelad av exempelvis Harry Belafonte 1954, Ronnie Lane 1975 och Alison Krauss 2007, har följande refräng:

And I'm just a country boy
Money have I none
But I've got silver in the stars
And gold in the morning sun
And gold in the morning sun²²

Den medellöse ynglingens alternativa förmögenhet överensstämmer i sitt urval av ädelmetaller, det vill säga de som naturens skönhet ger sken, med Carl Jonas Love Almqvists novell *Kapellet* (1838). Där etableras en tydlig frontställning mellan de girigas ekonomiska ordning, statshushållningsläran, och den hållning som kommer till uttryck i den fattige fiskarens sång:

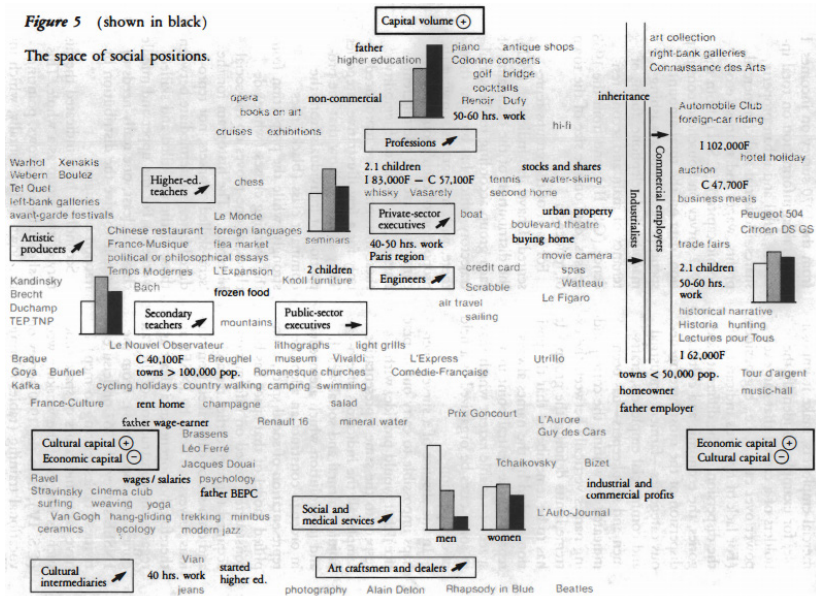
Tag vackert, vackert
Gäddor och aborrar, laxar och braxnar och sik,
Och strö dem ut på gräset, som guld vid Kalmarvik.
Och plocka, plocka
Karpar och hvitlingar, stör och sardeller och ål,
Och bred dem ut som silfverskir allt på vår gröna gål.²³

Fiskaren ska snart räddas ur sitt monetära armod, genom att han både belönas för osjälviska handlingar och får rika fångster, men det som här intresserar ur våra perspektiv är Almqvists värdeteoretiska

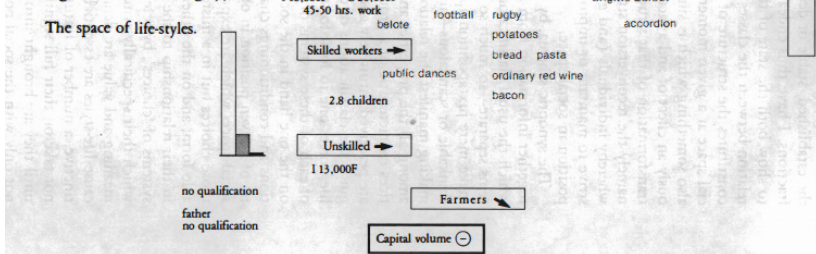
logik: fisken är den fattiges guld och silver som både nödortfittig utkomst och överflödande skönhet, ömsesidigt öppna för något slag av värdeinässiga transaktioner.²⁴

Som vi förstår, rör sig allt det här om ren ideologiproduktion, vilken därtill styrs av en rad retoriska schabloner – och i en ytterst långlivad tradition som behållit sin makt över språk och sinne i Västerlandet i ett kvartsmillennium. I vår tid fortsätter den dubbla värdeinässiga diskursen att bygga luftslott och orsaka oreda av begärligt slag. I introduktionskapitlet till *Litteraturens värden* försöker jag reda ut några av besynnerligheterna hos våra språkbruk om litteraturens, kulturens, konstens och skönhetens värden. Oavsett om vi med dessa 'värden' avser kvaliteter som är artema för säg litteraturen och dess funktionssätt – litteraritetens, den litterära estetikens – eller tjänar andra slag av nytta – som folkbildningens, underhållningens, nationalismens, tröstens, det sociala eller andliga identitetsformandets, moralens, propagandans, idealiseringens, marknadsföringens, de medicinska terapeutiska behovens etc., så har formeln 'litteraturens värden' sin hemvist i en persuasiv retorik, vilket framgår av att det aldrig förekommer annat än *goda* 'värden' i dessa språkbruk. Dessa 'värden' framstår genomgående som eftertraktansvärda, och alltid av de personer som talar om dem – för det ingår i språkspelet att dessa 'värden' alltid både är någons och ingår i en performativ akt. Anders Pettersson sammanfattar aktivitetens inre logik så här: "värden är subjektiva i den meningen att det inte ligger i verkligheten själv att de är värda att eftersträva, utan att deras värdefullhet är ett slags projektioner av människors önskningar och strävanden."²⁵ Detta innebär en svårighet även så till vida att de flesta av dessa språkbruk samtidigt är kopplade till de sedan Upplysningen problematiska ambitionerna att göra personligt eller förment absolut bruksvärde inom kulturens räjonger jämförbart med ekonomins, social- och naturvetenskapernas numeriska värden.

The space of social positions.

The space of life-styles.

Många av oss har studerat den här scientistiska kartan i Bourdieus klassiker *La Distinction*, här hämtad ur den engelska översättningen.²⁶ Man återvänder gärna lystet till den, med dess många sarkastiska val av företeelser, konsumtionsvanor med symbolisk laddning, i 1970-talets Frankrike, i ett temperament typiskt för franska intellektuella vid den tiden. Jag visar förstås inte kartan för att uppmärksamma er på att många av exemplen ter sig lustigt daterade, som att det då markerade hög status att gå på kinesisk restaurang eller äta fryst mat – som enligt tablån är vanor hos folk med betydande samlat ekonomiskt och kulturellt kapital – för det är givetvis en poäng att sådant måste växla, utan för att så mycket omsorg har lagts på kodningen i kartans flanker: vilka vanor har medborgarna med massor av ekonomiskt kapital men skralt med kulturellt – och omvänt! De ytliga rikingarna versus de om ekonomisk trygghet sorglösa kultursnobbar, *Automobile Club* versus *Tel Quel*, omfattas båda av en patroniserande torrhumor hos Bourdieus forskarteam – av snarast skenvetenskapligt slag, vill jag tillägga. De tendentiösa valen av preciserade vanor och deras förment exakta placering här påminner oss för det första om att kartan anknyter till den franska sedeskildringens ironisk-satiriska tradition och för det andra om att vågskålslogiken hos de ömsesidigt uteslutande värdenas trop fortsätter att spöka i *La Distinction*, men med löje.

För länge sen skulle min gode vän Erik Hedling, den nu pensionerade filmprofessorn, hjälpa mig dra igång min skraltiga, kort därpå skrotade röda BMW med sin rätt nya, blänkande Fiat. Han tröstade mig med att säga: Men din bil har mycket högre *nattklubbssvärde* än min. Och så är det ju. Inom ramarna för den dubbla värdediskursen uppfinner vi hela tiden nya varianter och preciseringar av *särskilt bruksvärde* på den här sidan, det symboliskt/kulturella kapitalets. Men bilen ville ändå inte gå igång. Den var oemottaglig för våra inkommensurabla omsorger.

För ett decennium sedan höll jag en inledande keynote på ett symposium snarlikt det här, vid TFL-dagarna i Stockholm 2014, där jag fått uppdraget att lägga en historisk-teoretisk grund för de kommande överläggningarna om sammanhangen mellan ekonomi och litteratur.²⁷ Även där undvek jag att i allmän humanistisk anda systematisera litteraturens goda värden – som jag alltså omfattar med

metodisk skepsis – och lade allt krut på de litterära värdekriteriernas historiska växlingar, för att skapa förståelse om deras diskursivt betingade och paradoxala karaktär, och så ställde jag fram några valmöjligheter för hur vi kan prata om vad som är bra litteratur och vad litteratur är bra för. Eller rättare sagt: *anses så vara, i vilket sammanhang där och då, av vilka och utifrån vilka detekterbara syften*, alltså inom de självklara krav på genomgripande situering Poovey uppmärksammar oss på och vi bör kunna enas om att omfatta – men i själva verket fortfarande brottas med. Vad sker när humanistisk forskning studerar och lär av ekonomins och estetikens interrelaterade modeller utan stadig blick på dess historiskt determinerade paradoxer och inkommensurabiliteter? Och hur förhåller sig värddeterminologins användbarhet till andra genom historien likaså etablerade vokabulärer för vad som är förtjänstfullt hos litteratur, de som utgår från föreställningar och metaforer om *smak*, om *kvalitet* eller om *kraft*?

Jag noterade häromdagen att Mats Malm i sin välskrivna ripost om kanon i DN, ”Svenska Akademien har inte till uppdrag att renodla svenskheten”, argumenterar med hjälp av såväl begreppet ’litteraturens värden’ som begreppet ’litteraturens kraft’, och fann att han klokt utnyttjade de båda vokabulärernas respektive potential.²⁸ Även kvalitetsdiskursen har intressanta brister som diskuteras i vår tid. Men vi humanistiska hermeneutiker är ju medvetna om att vi alltid måste reda oss med bristfälliga vokabulärer – det gäller bara att tillämpa dem med erforderlig eftertanke. Naturligtvis kommer vi fortsätta att prata om litteraturens värde, värden, värdering och värderingar, med hjälp av historiskt sinne och reflektion som förstås även kan dra nytta av de perspektivvidgande fördelar som exempelvis den litterära smakens, kvalitetsens och kraftens paradigm erbjuder.

I boken som jag är igång med att redigera samman, med studier av den tradition som Isaiah Berlin gett namnet ”Romantic economy”,²⁹ framträder den dubbla värddiskursen som å ena sidan en kulturhistoriskt extraordinärt betydelsefull strömning, och å andra sidan, den vetenskapshistoriska, som en dysfunktionell vokabulär baserad på en illusorisk homonym. Detta antitetiska utfall beror till någon del på egenarten hos stoffet jag studerar, med författare som Thorild, Coleridge, Almqvist, Dickens, Lagerlöf och Pound, där de starkt reto-

riskt-visionära krafterna i den romantiska alternativekonomins värde-diskurs givetvis får konsekvenser för mina kritiska vägval. Att mitt arbete med volymen åter tagit fart det senaste året har att göra med flera viktiga impulser. Jag är övertygad om att Anna Forssbergs och Anna Linzies bedömning stämmer, att forskningsfältet är på väg in i ett nytt expansivt skede – de många intressanta papers som anmälts till symposiet vittnar därom, på glädjande vis. Vid Lunds universitet har jag på senare år också fått nya kollegor från andra discipliner att utbyta erfarenheter med, dels en krets av filosofer som vunnit internationellt renommé med sina studier av inkommensurabilitet, senast med en volym med titeln *Value Incommensurability. Ethics, Risk, and Decision-Making*,³⁰ dels kunskaps- och vetenskapshistorikerna vid Lund Centre for the History of Knowledge som utgör en vital kraft vid vårt lärosäte.³¹ Båda dessa forskargrupper har stärkt mig i övertygelsen om litteraturstudiets förvisso paradoxala värdebegrepp måste studeras lidelsefullt, med uppbådandet av allt historiskt skarpsinne vi kan mobilisera.

Noter

- 1 Till dessa artiklar hör "[Att göra 'penningens genius till sin slaf'. Om Carl Jonas Love Almqvists romantiska ekonomikritik](#)", i *Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok 2004*, Valéria Molnár, Göte Paulsson, Greger Andersson red. (Lund: Vetenskapssocieteten i Lund, 2004); "[Skönhetens nytta. Om uppkomsten av konstnärligt värde under den skotska Upplysningen](#)", Res Publica 66 (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2005); "Diktens värde versus penningens. Om en ekonomikritisk strömning i romantisk och modernistisk diktning", i *Litteraturens värde – Der Wert der Literatur*. Skrifter utgivna av Kungliga Vitterhetsakademien, Annegret Heitmann & Antje Wischmann red. (Stockholm: Kungliga Vitterhetsakademien, 2006); "Baudelaires estetiska ekonomi", i *Utan poesi – aldrig*, Christina Sjöblad red. (Stockholm: Carlsson, 2008); "[Romantic Critics of Political Economy](#)", i *Money and Culture*, Fiona Cox & Hans-Walter Schmidt-Hannisa red. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007); "[Silkesharen på Hagalund – en nationalekonomisk fars](#)", i *Dramatikern Almqvist*, i Anders Burman, Roland Lysell & Jon Viklund red. (Stockholm: Gidlunds förlag, 2010).
- 2 *Litteraturens värden*, Mortensen red. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2009).
- 3 *Litteraturens värden* återopades flitigt vid konferensen Wechselkurse des Vertrauens: Zur Konzeptualisierung von Ökonomie und Vertrauen im nordischen Idealismus (1800–1870) i Greifswald 2010.
- 4 "Målare fälls för omtalat graffit-lamm i Visby", SVT Nyheter den 11 april 2024.
- 5 Se Mortensen, "Litteraturens värde och värden" och Mary Poovey, "Estetik och

- politisk ekonomi under 1700-talet. Könets plats i den sociala konstitueringen av kunskap”, i *Litteraturens värden*, Anders Mortensen red. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2009), 9–16 resp. 41–52.
- 6 *The New Economic Criticism. Studies at the Intersection of Literature and Economics*, Martha Woodmansee & Mark Osteen red. (London/New York: Routledge, 1999).
 - 7 Bland Harold Blooms böcker inom fältet märks *The Book of J* (med David Rosenberg, 1990), *The American Religion* (1992) och *Omens of Millennium* (1996).
 - 8 Mary Poovey, *Genres of Credit Economy. Mediating Value in Eighteenth- and Nineteenth-Century Britain* (Chicago: Univ. of Chicago Press, 2008), 10.
 - 9 Poovey, *Genres of Credit Economy*, 11.
 - 10 Poovey, *Genres of Credit Economy*, 11f.
 - 11 Michel Foucault, *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*, Alan Sheridan övers. (New York: Vintage House, 1994), kap. 6:V, ”The Creation of Value”.
 - 12 Barbara Herrnstein Smith, *Contingencies of Value* (Cambridge, Mass./London: Harvard University Press, 1988).
 - 13 Herrnstein Smith, *Contingencies of Value*, 33.
 - 14 John Guillory, *Cultural Capital. The problem of Canon Formation* (Chicago/London: University of Chicago Press, 1993), särskilt avdelningen 303–325; Howard Caygill, *Art of Judgment* (Oxford/Cambridge, Mass.: Basil Blackwell, 1989); Poovey, se exempelvis ”Estetik och politisk ekonomi under 1700-talet”. Se även Martha Woodmansee, *The Author, Art, and the Market. Rereading the History of Aesthetics* (New York: Columbia Univ. Press, 1994).
 - 15 Jean Starobinski, *Jean-Jacques Rousseau. Genomskinlighet och hinder och Boten i soten: Rousseaus tänkande*, övers. Jan Stolpe (Stockholm: Atlantis, 2003), 190f.
 - 16 Se Mortensen, ”Att göra ’penningens genius till sin slaf’”.
 - 17 André Breton, ”Surrealismens manifest”, i *Moderna manifest. 2 Surrealism*, Gunnar Qvarnström red. (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1973), 23; Ezra Pound, se exempelvis Canto XLV, ”With *usura*”.
 - 18 Se Marc Shell, ”Language and Property. The Economics of Translation in Goethe’s *Faust*”, i förf:s *Money, Language, and Thought* (Baltimore/London: Hopkins Press, 1982), 84.
 - 19 Se artiklarna från 2004–2006 som anförts i not 1.
 - 20 Ur Goethes *Faust*, Vorspiel an der Theater.
 - 21 Seasick Steve, *I started out with nothin and I still got most of it left*, CD Warner Bros. Records, 2008.
 - 22 Fred Hellerman ingick i den amerikanska folkmusikgruppen The Weavers, tillsammans med bland andra Pete Seeger, och framträdde på skivetiketten till Belafontes insjuningning från 1954 under pseudonymen Fred Brooks, eftersom han var svartlistad för sina socialistsympatier under McCarthyeran.
 - 23 C.J.L. Almqvists *Kapellet* ingår i duodesupplagens band IX av Törnrosens bok (1838) – dikten återges här: https://litteraturbanken.se/författare/AlmqvistCJL/titlar/SamladeVerk8/sida/149/etext?s_query=kapellet&s_from=0&s_to=29&s_text_filter=%7B%22authors%3Eauthorid%22:%5B%22AlmqvistCJL%22%5D,%22sort_date_imprint.date:range%22:%221248,2025%22%7D&s_word_form_only=true&s_sort_field=sortfield&s_lbworkid=lb1722440&hit_index=0 (hämtad 2025-05-01).
 - 24 Se Mortensen, ”Att göra ’penningens genius till sin slaf’”.

- 25 Anders Pettersson, "Värden i litteratur och litteraturvetenskap", *Tidskrift för litteraturvetenskap* vol. 30 (2001:3), 17, passagen diskuterad i Mortensen, "Litteraturens värde och värden", 7–9.
- 26 Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, övers. Richard Nice (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1984), 128f.
- 27 Mortensen, "[Jag söker ett värdelöst guld/ ett guld som gör värdelöst/ guldet, allt guld!': några ingångar till den litterära värdediskursens labyrint](#)", *Tidskrift för litteraturvetenskap* vol. 44 (2014: 3–4), 5–15.
- 28 Mats Malm, "Svenska Akademien har inte till uppdrag att renodla svenskheten", DN 15/4 2024.
- 29 Isaiah Berlin, *The Roots of Romanticism* (Princeton N.J.: Princeton Univ. Press, 1999), 146.
- 30 *Value Incommensurability. Ethics, Risk, and Decision-Making*, Henrik Andersson & Anders Herlitz red. (New York/London: Routledge, 2022). Se även Lundafilosofen Toni Rønnow-Rasmussens *Personal Value*, 2011, och *The Value Gap*, 2021, båda Oxford Univ. Press.
- 31 <https://newhistoryofknowledge.com> (hämtad 2025-05-01).